

Directed Deliverance

"והיא שעמדה" 2-1 פסח תשפ"ו

3 בים הגדה של פסח דרך

מפרשי ההגדה כבר דקדקו מהי כוונת המגיד באומרו והיא שעמדה, מי זו "היא" שעמדה וכוונתו ולנו. ועוד יש להתבונן, מה הקשר בין סיפור ההצלה מאלו שעומדים לבלותינו בכל דור ודור, שאר ההגדה שבמהותה היא מצות סיפור יציאת מצרים.

4 פסח תשפ"ו

אני אליעזר הקטן את אבא מרי רבינו יהודה ב"ר קלונימוס, שהיה מגביה את הכוס בבבא והיא שעמדה לאבותינו ולנו עד הקב"ה מצילנו מידם, ושאלתי את פיו, ואמר לי מנהג אבותינו כן הוא, לפי שהוא מדבר בהצלה וכתוב (תהלים קס"ד-קס"ג) כוס ישועות אשא."

as He said to our father Avraham at the Covenant between the Parts, as it is stated: 'He said to Avram, "Know with certainty that your offspring will be sojourners in a land not their own, they will enslave them, and they will oppress them four hundred years; but also the nation that they will serve, I shall judge, and afterward they shall leave with great wealth."

Place the cup down and uncover the matzos:

Go and learn what Lavan the Aramean attempted to do to our father Yaakov! For Pharaoh decreed only against the males, and Lavan attempted to uproot everything, as it is said:!

7 בים הגדה של פסח דרך קבג

החיד"א בפירושו להגדה 'שמחת הרגל' מבאר, שזה המשך מסוף הדיבור הקודם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". ופירש ע"פ מה שייסד האריז"ל [הובאו דבריו לעיל באריכות בכיאר ענין 'ברכוש גדול', י"ש], שכשישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול ורוקנו את מצרים, פירושו, שהם הצליחו לגאול ולהוציא את כל ניצוצות הקדושה שהיו שם. ועל זה הוסיף המגיד ואמר, "והיא - השכינה" שעמדה אבותינו ולנו, שבכל מקום שגלינו שכינה עמנו והיא המבררת, ובכחה גם אנו מבררים ע"י שעבודנו וצרותנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לבלותנו השר שאנו בארצו והאומה שאנו בקרבה, והקב"ה מצילנו מידם בין מהשר בין מהאומה, והכל לכבוד השכינה "עכ"ל.

לדבריו בא המגיד לשבח ולומר, דאותו כח השכינה שעמדה לאבותינו לעזור להם לברר ולהוציא את ניצוצות הקדושה מבין הגויים, היא עומדת גם לנו בגלותנו, לברר את ניצוצות הקדושה מאותם קומות שאנו שרויים בהם". ומובן היטב השייכות בין "והיא שעמדה" לסיפור יציאת מצרים, דכיון תכלית גלות מצרים והגאולה משם היתה כדי להוציא ולברר ניצוצות הקדושה מהם, מענין לענין אנו שבתים ואומרים דכאו כן עתה, השכינה מסייעת לישראל לברר ניצוצות הקדושה.

spend a period of time, and then leave it all behind for a new place. This is because there are *nitzotzos* that need to be rectified through us; once that is done, we move on to the next place. After the destruction of the second Beis HaMikdash, the *Chida* continues, Klal Yisrael lived in Bavel for close to a thousand years. That is where most of Talmud Bavli was written; that is where the Geonim subsequently lived and taught. Then, for no apparent reason, their time there ended; starting with Rabbeinu Gershom Meor HaGolah and continuing with the Four Captives,

The matzos are covered, and the cups are lifted, as the following paragraph is proclaimed joyously. When the recitation is concluded, the cups are put down, and the matzos are uncovered once again.

And this is what has stood for our forefathers and for us; for not merely one nation rises up against us to destroy us, but rather in each and every generation, they rise up against us to destroy us; and HASHEM saves us from their hands!

[121] REB REUVEN FEINSTEIN ON THE HAGGADAH

The Haggadah states that there is a guarantee that Hashem will always save Klal Yisrael from their enemies. The word *vehi*, and it is, clearly alludes back to the aforementioned promise that Hashem would save us from Mitzrayim. But where is there any indication from that guarantee that Hashem will continue to do this again and again, for our entire history?

[121] NIGHT OF EMUNAH R' Pruzansky

Through all of Klal Yisrael's tribulations in *galus*, we have never been alone. The words "V'hi she'amdah — And it is this" refer to the Shechinah, which has never abandoned us. As we reflect on Hashem's Divine Presence that escorted us out of Mitzrayim, we must also remind ourselves that He is no less present with each of us, in our times, each and every day. He is constantly performing miracles on our behalf, saving us from our enemies and from misfortune.

Every day in *Shemoneh Esrei* we thank Hashem, "al nisecha shebechal yom — for all the miracles that You do for us each day."

We may not notice these daily miracles, but we must realize that our continued existence is only the result of constant small miracles that Hashem performs on our behalf. No matter what challenges we face from other nations or from within ourselves, we can find solace in the knowledge that Hashem has always been and will always be by our side to guide us to redemption.

224 NOVOMINSK ON CHUMASH 2

The deeper meaning of the *masa'os*, travels, as explained by the *Arizal*, is that *nitzotzos*, spiritual sparks, that were scattered when Adam HaRishon sinned had to be returned to *kedushah* through the actions of Klal Yisrael. Mitzrayim had a large number of *nitzotzos* that had to be rescued, which was done during the 210 years that Bnei Yisrael spent there. The Gemara (*Berachos* 9b) says that when Bnei Yisrael departed from Mitzrayim they left it "like an empty net," which can be understood to mean that there were no more *nitzotzos* for them to rectify. The Torah warns us not to return to Mitzrayim, since there is nothing more for us to do there.

The *sefarim* teach that the purpose of all *galuyos* is to rectify these lost sparks that have spread around the world. The *Chida* explains that the cycle of *galus* takes us to a location where we

the Torah and those who studied it spread out to Europe, Northern Africa, and beyond. But there was a reason, the Chida says: The *nitzotzos* of Bavel were all rectified, and so the *galus* moved to new locations.

This happened repeatedly. The Jews lived long and peacefully in Spain and Portugal, only to be expelled by the Inquisition. Our Sephardic brethren dwelled in African and Arabian countries for an extended period until they too were banished. This is a fascinating thing; most of the Rishonim that we learn today lived in these countries.

Most recently, European Jewry was chased out of what had been their homeland for a millennium (the place where the Acharonim wrote their *peirushim*), and crossed the sea to settle in America. This is all part of the same mission. Each country has *nitzotzos* that have to be elevated; once this is done, Klal Yisrael must move on.

The *masa'os* listed in this *parashah* are a harbinger of this process. Bnei Yisrael camped for only a short period in some places, while in others they rested for many years. The true understanding of the *masa'os* is esoteric, but the underlying factor is that Bnei Yisrael had to rectify the *nitzotzos* in these places; once that occurred, it was time to move on. That is why it says **מִסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם**, where the word **לְמוֹצְאֵיהֶם** can be translated as *their taking out*; the wanderings were designed to extract these spiritual *nitzotzos* from the *kochos hatumah* (the forces of impurity), rectify them, and bring them into the realm of *kedushah*.

The Rebbe's father, Rav Nochum Mordechai Perlow, left Poland for America in the 1920s. When he went to part with his father-in-law, Rav Yitzchak Zelig Morgenstern, the Sokolover Rebbe, the Rebbe looked at his son-in-law fondly and said: "My grandfather, the *heilige* Kotzker Rebbe, once opened the window and declared prophetically, 'I see the Torah wandering! It left Eretz Yisrael to go to Bavel. From there it went to Spain, France, and Germany, and then to Poland. I see the Torah wandering on — to America!' You are going to the land where the Torah will eventually find its place."

Persecution Is What Stood by Us

Yet another explanation of the words *שְׁעִמְדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ* is that these words are referring to the phrase that follows: What has stood by our fathers and us? The very fact that **שְׁלֹא אֶחָד יָבִיךְ בְּיָדָךְ עִמָּד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ אֶלָּא שְׁבָבֵל דּוֹר** and us? The very fact that **שְׁלֹא אֶחָד יָבִיךְ בְּיָדָךְ עִמָּד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ אֶלָּא שְׁבָבֵל דּוֹר**, *For not only one has risen against us to annihilate us, but in every generation they rise against us to annihilate us.* The hatred and persecution of the nations toward us have preserved

us and enabled us to remain strong in our faith and know that we are Hashem's children and His holy, chosen nation.

The suffering the Jewish people have endured throughout the generations at the hands of the nations is actually what has caused us to flourish, as the *pasuk* testifies (*Shemos* 1:12): **וְכַאֲשֶׁר יִעַן אֹתוֹ כִּן יִרְבֶּה וְכִן יִפְרֹץ**, *But as much as they would afflict it, so it would increase and so it would spread out.* The increase of the Jewish people did not necessarily occur through their high birthrate, as was the case in Egypt; it was the result of their *emunah* and conviction that they are not connected to the non-Jews and bear no similarity to them.

Similarly, regarding the verse (*Devarim* 29:12) **לְמַעַן תִּקַּח אִתְּךָ הַיּוֹם** *in order to establish you today as a people to Hashem*, Rashi comments that "the curses and afflictions sustain you and station you before Him," meaning that the suffering the Jewish people have experienced throughout the generations is what has enabled us to endure before Hashem. Accordingly, it is "this" — **וְהָיָא** — that has stood by our fathers.

Another well-known explanation, cited from the Vilna Gaon, is that **וְהָיָא** is an acronym for the six orders of the Mishnah (*avot*), the five Books of the Torah (*hei*), the Ten Commandments (*yud*), and the One Creator (*aleph*). This conveys that what has stood by us throughout the generations is our study of Torah and observance of mitzvos, through which we maintained our closeness to Hashem and survived the harsh decrees to which we were continually subjected.

What is "this" — **וְהָיָא** — that has stood by our fathers and us? Several explanations are offered.

Some say that "this" refers to Hashem's promise to Avraham in the *Bris Bein HaBesarim*: **וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ** *But also upon the nation which they shall serve, I shall execute judgment*, meaning that He will bring all the oppressors of the Jewish people to judgment, so that the Jewish people can ultimately settle in the land of their heritage in peace.

Hashem's promise to Avraham at that time was phrased vaguely

without specifying which nation would enslave them or to which foreign land they would be exiled. We can explain that the reason Hashem did not tell Avraham explicitly that his descendants would be exiled in Egypt is that He was not referring only to the Egyptian bondage, but to all the exiles the Jewish people would endure, and to all the suffering they would experience over the generations.

By phrasing His promise vaguely, Hashem was conveying to Avraham that wherever the Jewish people find themselves, and whichever nation subjugates them, they can count upon the fulfillment of this promise: **וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי**, *But also upon the nation which they shall serve will I execute judgment.*

Now, we can understand why we emphasize that this promise has stood by our fathers and us throughout the generations.

בן מלך

וְהָיָא שְׁעִמְדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ

בטחה דברית בין הבתרים וְהָיָא שְׁעִמְדָה, היינו ההבטחה ההיבטחה הקב"ה לאברהם, זו היא שעמדה בותינו ולנו. שאז בברית בין הבתרים הובטח לאברהם, שאחרי כל העינויים והסבל גו לחירות. שאין מטרת השעבוד כדי לבלות את ישראל, אלא סופם להיות גאולים ידי הקב"ה. וכן בכל דור ודור כשעומדים עלינו לבלותנו, וזכר הקב"ה את הבטחתו, אשר נשבע לו להקים ממשפחתו גוי גדול, ומשגיח על עם ישראל בכל הזמנים א יכלו, וראה ברש"י על הפסוק 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם ממצרים' (שמות יב) - 'שהיה הקדוש ברוך הוא שומר ומצפה לו, לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים.' י"ז ברמב"ן שם.

The *meforshim* explain that the guarantee that Hashem gave Avraham that He will redeem Bnei Yisrael from *Mitzrayim* included an assurance to redeem them from all other exiles as well. We see this in Rashi on the *pasuk* (*Bereishis* 15:14): **וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי**, *But also the nation they will serve, I shall judge*; Rashi says that the word **וְגַם**, also, is intended to include the other exiles: Hashem will exact judgment on those nations as well. That is why we say *וְהָיָא*, *It is this promise, שְׁעִמְדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, that has stood by our fathers and us, in our current galus as well.*

The following sentence in the Haggadah, however, needs to be

analyzed. **וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי** *In every generation they rise up against us to annihilate us, but HaKadosh Baruch Hu rescues us from their hand.* The promise that was given to Avraham seemingly did not speak of protecting them during their *galus*; it was a guarantee to take them out of *galus*. The Baal Haggadah is revealing to us that not only is redemption from *galus* included in Hashem's promise, but the guarantee of our survival as a nation in the face of countless hate-filled threats and ongoing danger during the *galus* is included as well. Even when Hashem has punished us by banishing us from His Land, He keeps extending His protection over us to guarantee our continued existence.

The *berachah* we say after *Krias Shema* of Shacharis differs from the one we say during Maariv. The Gemara (*Berachos* 12a) teaches: **וְלֵבְךָ יִשְׁמַח בְּבִקְרֵי הַיּוֹם וּבְלֵילוֹת הַלַּיְלָה**, *To relate Your kindness in the dawn and Your faithfulness in the nights* (*Tehillim* 92:3); in order to fulfill the mitzvah of *Krias Shema* correctly, we are to say **וְיָצִיב** at night.

Rashi explains the fundamental difference between these two *berachos* and how this is learned from the *pasuk*. The morning *berachah* lists at length the kindnesses that Hashem showered upon our forefathers when He took them out of Mitzrayim and split the Yam Suf for them. The evening *berachah* relates not only Hashem's kindness during the redemption, but also *אמונתך בגילות*, *Your faithfulness in the nights*, the never-ceasing protection of Hashem that surrounds us in the dark, frightening periods of *galus*. Rashi adds that in *Maariv* we daven for the following: *ולשים ונפשו בחיים ולהדרינו*, *That He sets our soul in life, and that He lead us upon the heights of our enemies, [for] all of these are constant miracles; in Maariv we thank Hashem for the nissim*

that occur constantly, and we express our fervent hope to continue seeing those miracles today as well.

The obvious question is, how are the constant *nissim* we speak about in the *berachah* after *Krias Shema* of *Maariv* related to *Krias Shema* itself? The answer, as we learn from *ועינינו*, is that every *neis* that takes place during *galus* to assure our survival is a continuation of the *geulah* from Mitzrayim. When we remember *Yetzias Mitzrayim* at the conclusion of *Krias Shema*, we continue with the *berachah* in which we remember and ask for the constant partial *geulos* as well.

16

What we can derive from his words is that even a minor *pedus*, a partial *geulah* within the *galus* of Mitzrayim, can also be considered redemption, for it is a salvation nonetheless. The word *geulah* does not necessarily denote total freedom and redemption; even a temporary reprieve from *galus*, a minor *geulah*, is also something to celebrate. As Rashi writes (*Megillah* 17b): *The berachah of, ראה* is not speaking of the *Geulah*

HaAsidah. That *tefillah*, says Rashi, is said later on in *Shemoneh Esrei*, in the *berachos* of *Vli' Yerushalayim Ircha* and *Es tzemach David*. What exactly are we davening for here? Rashi answers that we are davening to be saved from the tribulations that we face on a daily basis. This too, says Rashi, is called *geulah*.

This concept, of the source of the smaller *geulos* being the greater promise of the *geulah* from Mitzrayim, can explain what appears to be an extra *pasuk* in *Parashas Bo*. The Torah repeats the words that Moshe told the leaders of Bnei Yisrael before *Makkas Bechoros*: *ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן וגו' ועברו ה' לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות וגו' ולא יתן המשחית לבא* And Moshe called to the elders of Yisrael and said to them: Draw forth or buy for yourselves one of the flock... Hashem will pass through to smite Egypt and He will see the blood that is on the lintel and the two doorposts... He will not permit the destroyer to enter your homes to smite. You shall observe this matter as a decree for yourself and for your children forever (*Shemos* 12:21-24).

What exactly did Moshe mean when he told them to observe this matter? To which matter was he referring? It cannot be the mitzvah of *Korban Pesach*, for in the very next *pasuk* (*ibid.* v. 25) we read that Moshe told them, *ושמרתם את העבדה הזאת*, *You shall observe this service*, which clearly refers to the *avodah* of *Korban Pesach*. So what was Moshe telling the elders to observe? Perhaps it means the guarantee that Hashem would not allow the *mashchis*, the destroyer, to enter their homes; it was a partial *geulah* from the *mashchis*. This should be remembered forever: Even when there are dangers lurking in the streets, Hashem will always maintain His watchful eye upon us. That guarantee will remain a constant in every generation: והקב"ה מצילנו מידם!

At the end of the first Gulf War (1991), the Rebbe, visibly moved by the *nissim* which Klal Yisrael had just experienced, repeated the *vort* yet again, with the following addition. This year we must be especially impressed by the *nissim* and wonders that Hashem, in His lovingkindness, performed for our brethren in Eretz Yisrael. Who could be foolish enough to think that these events were merely "natural," the way of the world? I think that this year at the Seder, when we reach *ועינינו*, we should feel such appreciation and emotion that we spontaneously erupt into dance. There are many aspects to think about in these events. Even the fact that one

rasha should undertake to fight a war against the mighty countries of the world not "natural" — this was Hashem's way of giving us a modern-day illustration of *For I have made his heart stubborn*. *אני הכבדתי את לבו וגו' למען שתי אתי אלה בקרבו*. So that I can put these signs of Mine in his midst (*Shemos* 10:1). Then there is the amazing fact that almost no Jews were injured, even as missiles hit and destroyed large buildings. There is no way to explain this phenomenon other than ascribing to the Hand of Hashem!

A *talmid chacham* asked me what *zechus Klal Yisrael* had to experience such *nissim*. I think that in times as these, we merit the *nissim* not through our own *zechuyos* but through the immense *chesed* of Hashem, Who does not forsake us our time of need. It was pure *rachamei Shamayim*.

ברכת מרדכי - ד' אדר

אך מהו החידוש במאמר זה. הלא ודאי שהקב"ה הוא זה שמצילנו מידם. ומאן ג' שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, האין עינינו הרואות והאם בשרנו אינו גיש את ידם הקשה של שונאינו. אטו קיים מאן דהוא הסובר שגם ללא עזרת ה' בדרך היינו ניצולים מידם.

ואם ח"ו קיים מישוה שאינו יודע זאת ל"ע, הרי מה תועיל אמירתנו. למי מיועדים ברים הללו.

איברא, דר"ח"ל שני סוגים הם, שכנראה, ל"ע, אין הדברים פשוטים אצלם כל כך. ימים למיניהם, רודפינו ומנדינו, הם ודאי לא "בטוחים" כי הקב"ה מצילנו מידם. סוג השני, הם תלמידיהם של גויים אלו, המחכימים את רבותיהם הם המה לצערנו, בדיל, גם אחינו, אשר גם אם מאמינים המה מאד ב"בכל דור ודור עומדים עלינו לותנו". אבל סוגים המה לעץ ואבן, ל"כוחי ועוצם ידי".

יתכן מאד מאד, שאם לא נשנן ונחזור ונשנן, את ה"והיא שעמדה" הזה, על כל דותינו, גם זה שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, אבל ממש לכלותינו, מבלי ואיר שריד ופליט; גם זה שהקב"ה מצילנו מידם, באמונה שלמה בהבטחתו יתברך; גם זה, שרק הקב"ה מצילנו, ולא שטויות של "כוחי ועוצם ידי". אם לא נחזור ונשנן ת השכם והערב, מי יודע אם לא יתדבקו אף בנו פירורים מ"כפירות ומינות" אלו, ה' ק.

אכן, גם אם דומה לך בן אדם שאין חידוש בעצם הדברים, יש בהם משום אוהרה געה, כי לא תתפתה בן אדם, שלא תגרר אחר הלך מחשבה גויי חילוני רחובי נה. ע תדע מעל לכל ספק, כי בכל דור ודור, לאמו: כך היה כך הוה וכך יהיה, שעומדים ינו "לכלותנו", והקב"ה רק הקב"ה, מצילנו מידם.

כל זה נכון ומדויק, אך מה לו ול"היא שעמדה". הלא כאמור, מדברים כאן אודות ברית" שעומדת לנו "להצילנו מידם". והלא זה אינו כלול ב"והקדוש ברוך הוא מצילנו מ"ם. למה לי לדעת זאת שה"ברית" היא שעומדת לנו, כלום לא די בכך שיודעים אנו נכון שהקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

אך ידיעה חשובה מאד היא לנו. ידוע תדע, כי רק ההבטחה של הקב"ה, היא זאת יר נוסכת בנו את הבטחון כי כך יהיה לעולמים. כלומר, גם אם בטוחים אנו ש"בכל ודור" ממש, גם דורות שהיו, גם דורנו אנו, גם דורות שיבואו, בכל הדורות כולן, לא ג מהו אף אחד, "עומדים עלינו לכלותנו", והיכן הוא בטחוננו, שעם ישראל, לא רק ירוד ישרד, אלא אף ירבה ויצמח ויתעצם.

בטחון זה נשאב הוא מ"והיא שעמדה", היינו ברית בין הבתרים. לולי בטחון זה, כבר תה היה אוכל בנו היאוש. לא רק ממאורעות שאירעו, אלא ממאורעות שאירעו תיד. שהרי ברור הוא, וזהו המהלך, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו. ומה איפוא לנו מ'יאוש, מה איפוא ינסוך בנו בטחון, כי יכול נוכל, שרוד נשרד, כי נתפתח ונתעצם. את תעצמות בטחוננו זה, שאוב נשאב מ"ברית בין הבתרים", שם הובטח לו

הם אבינו, כי זרעו לעד יהיה, וכי ארץ ישראל של זרעו היא לעד. הלא המה, ת העם, וירשת הארץ.

ידיעה חשובה לא פחות בצידה. הכוונה היא לכך, שאין לסמוך אף לא על "זכות נ", שכן "זכות אבות תמה", רק "ברית אבות" היא שעומדת ותעמוד לנו לעד.

מה מדוקדק הדבר בלשון בעל ההגדה: והיא שעמדה - לשון עבר. שבכל דור עומדים עלינו לכלותנו - לשון הווה ועתיד. והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם - של "תמיד", של "נצח". (זה מוכח מיניה וביה, שכן אם לא אל העתידות מופנים יים, מאי קמל"ן ומאי המשך יש לכך עם "והיא שעמדה").

ל זה נובע הוא, לא בזכות מעשינו, הדרושים כידוע תיקון ושלימותו אלא מכח טחה הכלולה בברית בין הבתרים - "והיא שעמדה"ו

In the previous paragraph, we thank Hashem for keeping His promise to deliver the Jewish People from Egypt. The Midrash⁸¹ tells us that at the time Avraham was told that his descendants would be enslaved in Egypt, he was also shown the four exiles that they would subsequently experience in the course of their history: Babylon, Persia, Greece, and Rome. The reason for this is because the exile in Egypt represents the root exile experience for the Jewish People, of which subsequent exiles are considered branches.⁸² This being the case, it is also true that the Exodus from Egypt contains within it the potential for redemption from all subsequent exiles.

It is for this reason we say in the blessing that follows the Shema in the evenings that Hashem took us out of Egypt עולם לעולם — into everlasting freedom. This does not mean that our departure from Egypt heralded a state of uninterrupted freedom, for as we know we have been exiled numerous times since!

Rather, the redemption from Egypt is considered ultimate freedom, for it contains within it the potential for redemption from all subsequent exiles.

Hashem's promise to deliver us from Egypt is thus ultimately a promise of deliverance from our enemies throughout the ages. And hence we say and it is this — i.e., this promise mentioned above — which has stood by our fathers and by us.⁸³

28 הנה כי כן ירווח לנו להבין ביאור הקשר בין המאמר הראשון: "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא", שהבטיח לאברהם אבינו כברית בין הבתרים, שיוציא את ישראל מגלות מצרים שהיתה גלות כללית, והבטיח לו גם "שיוציא את ישראל מד' הגלויות הפרטיות: "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" - "וגם לרבות ד' מלכויות", ועל כך סמכו להודות לה: הבטחת ברית בין הבתרים "היא שעמדה לאבותינו ולנו", בכל הגלויות, "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם".

29 תכלית מצות סיפור יציאת מצרים כדי שנאמין שכל עניני הטבע הם נס ולא טבע השבתי דרכי ואשיבה רגלי ללכת בדרכי הראשונים, לבאר כוונת בעלי ההגדה שתיקנו באמצע הסיפור של יציאת מצרים הודאה לה: "היא שעמדה לאבותינו ולנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם".

ולנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם, על פי יסוד גדול שלמדנו מדברי הרמב"ן סוף פרשת בא (שמות יג-טו) שראוי לשון בפרט בליל הסדר, כי תכלית כל הניסים שעשה הקב"ה עמנו ביציאת מצרים למעלה מן הטבע, היא כדי שגשכיל להכיר גם בניסים הטמונים בתוך הנהגת הטבע, והנה לשון קדשו:

ו"מנו הניסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו, שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזירת עליון כאשר הזכרתי כבר.

אך חידושים גדולים בפסקא זאת. בשורות גדולות, נוסכות רוגע ובטחון. ובלבד שלא יבטחו בזכויות. זה אינו כמונח בקופסאו "זכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה". ולא עוד, אלא ש"היא" עומדת לנו להיות רגועים בטוחים, ומכירי טובה להמשך קיומנו ותעצומות התפתחותיותנו.

והיא שעמדה...
ז"ל ההגדה - אלהי רבנו

23 והקב"ה מצילנו מידם אפשר לרמוז, אם אדם חושב מהקב"ה ומיוחדו, הרי הוא ניצול בזכות זה מכל הצרות הפוקדות אותו, כמבואר במורה נבוכים (ח"ג, פרק ב). וכמו שכתב הרמב"ם ר"ה מוולוז'ין זצ"ל (נפש החיים שער ג, פרק יב), שזה ענין גדול וסגולה נפלאה, להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו, כאשר יקבע האדם בלבו שאין עוד מלבדו, ע"ש עוד בדבריו הנפלאים.

24 תפארת שמשון רב עמ"ס (ג')

נסים אף בתוך המבט

הקב"ה מנהיג את העולם בדרכי הטבע, ואף בנסים גלויים. סביב כל אדם יורים בכל יום נסים של ממש, אך בני האדם אינם מושפעים מכך ואינם ולטים את המתחולל סביבם. כפי שגלי קול רבים קיימים בחלל העולם, וכלי לי קליטה מתאימים אי אפשר לשומעם ולקלוט אותם. השי"ת מספק לכל

דם מספיק נסים, גם "בזמן הזה", אך הקושי והעבודה שלנו הם היכולת פתוח "עין רואה ואוזן שומעת" לכל המתרחש סביבנו.

גם בתוך הטבע ניתן לראות נסים; כחי, בצומח, בשמים וכארץ. עלינו וטל "שאו מרום עיניכם" ואז נוכל להגיע ל"וראו מי ברא אלה". כך נגלה יצד בכל דור ודור הקב"ה עושה עמנו נסים ומצילנו מיד אויבנו הקמים עלינו לבלותנו.

25 ה"איה ה"צ

וביאור הדבר, שברית בין הבתרים הורתה על בחירת עם ישראל להיות סגולתו של ב"ה, העם שמגלים כבודו ויחודו. ולכן מצד אחד - בכל דור ודור עומדים עלינו לותנו - כי כל האומות מתקנאים במעלת הסגולה שבנו, והן מבקשות לבטל מאתנו ג בחינת הסגולה. אך מצד שני - הקב"ה לא יבטל מאתנו את בריתו - לעולם ועד, מיד תמיד אנו נמשיך להיות עם סגולתו - העם המגלים את כבודו בכל העולם. חמת זה מובטחים אנו שלא נאבד זכרנו ותקוותנו - "והקב"ה מצילנו מידם!" בעקבות דברים אלו, ראוי לכל אדם לעורר לספר ולתאר לו ולבני ביתו - את הנסים הנפלאות שהקב"ה עושה עם כלל ישראל בכל דור ודור. בפרט אם הקב"ה עשה שפתחו או אבותיו נס פרטי - ראוי להזכירו כדי להבליט את קיום הברית וההבטחה הקב"ה מצילנו מידם!"

27 שבילי פנחס

בזה, כי מאחר שגלות מצרים כללה את כל ד' הגלויות, אם כן יש בזה חיוק נפלא בדרך קל וחומר, שאם הקב"ה הוציא אותנו מגלות מצרים שכללה את ד' הגלויות, על אחת כמה וכמה שיוציא אותנו מכל ד' הגלויות הפרטיות. וזהו גם כן ביאור ד' לשונות של גאולה שנזכרו בפרשת וארא (שמות יג-י): "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתני", כי היות שגלות מצרים כללה את כל ד' הגלויות, אם כן גאולת מצרים כללה גם כן את כל ד' הגלויות.

הנה כי כן יומתק להבין מנהג ישראל תורה, כי לפני שאנו אומרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", כדי להודות לה' על הניסים הנסתרים שבתוך הגלות, מכסים את המצות שהן רמז על הגאולה, ומגביהים את כנס היין שהוא רמז על הגלות, שאנו שם בבחינת "ושכורת ולא מיין", ואומרים על הכוס שבה

והודאה על הנס הנסתר שבתוך הגלויות: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם".

34

ובן כיום הזה אחרי החורבן האיום והנורא שעבר על עם ישראל במלחמת העולם השנייה, ואחרי נס התחיה שאלפי רכבות ישראל בכל קצווי תבל עוסקים בתורה ומצוות, ועדיין אנו רואים השנאה הגדולה היוקדת בלב זרעם של עשו וישמעאל כנגד כל אשר נקרא בשם ישראל, בבחינת ככשה אחת בין שבעים זאבים, אין לנו אלא להישען על אבינו שבשמים, ולשנן תשובתו הברורה של התנא הקדוש רבי יהושע לאדריאנוס קיסר: "גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו".

The simple understanding of these words is that when our enemies rise up against us to annihilate us, Hashem does not allow them to carry out their plans, but rescues us from their hand again and again. **Salvation Comes From Amid the Suffering** We can offer a different interpretation, however: Not only does Hashem save us from their hand, but how does He save us? From their hand!

In other words, Hashem orchestrates that the salvation of the Jewish people does not come about from external forces, but from the hand of the oppressors themselves.

The prime example of this phenomenon is Moshe Rabbeinu, who was raised in the palace of Pharaoh himself — the same Pharaoh who was so terrified of the birth of the Jewish redeemer that he decreed that all male Jewish infants must be cast into the Nile. In the end, the salvation came about through none other than Pharaoh, who raised Moshe, the redeemer, in his own home.

Another example is the Purim story, in which Haman's downfall came about as a result of his own advice that Vashti be killed, which led to Esther's becoming queen in her stead. Similarly, he prepared a gallows on which to hang Mordechai, and in the end he was hanged on that very gallows.

This idea is reflected in the verse (Yirmiyah 30:7) ועת צרה היא ליעקב ומצוקה יושע, It will be a time of trouble for Yaakov, but he shall be saved from it. Simply understood, this means that the Jewish people will be rescued from their misfortunes — yet it can also be understood to mean that from the misfortune itself salvation will

ואחרי העיון נראה ברור שמקור דברי היעב"ץ הוא בדברי מאורו של עולם המהר"ל זצ"ל ב"אור חדש" על המגילה (בסוף ההקדמה), שמבאר הטעם שלא נזכר בכל מגילת אסתר שמו של הקב"ה בפירושו, כי נס פורים היה נס נסתר מלובש בתוך הטבע, ונס נסתר הוא גדול יותר מהנס הנגלה, וגם שורשו הוא ממקום גבוה יותר, והנה הדברים בלשון קדשו:

ברוך זו במסילה נעלה לכאר מנהג ישראל תורה, כי לפני שאומרים "והיא שעמדה" מכסים את המצות ומגביהים את כוס היין, כי כאשר נתבונן נראה שאכילת המצה היא רמז על הגאולה, כמו שאנו אומרים בהגדה של פסח: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאולם".

אולם ד' כוסות יין כבר למדנו מדברי הירושלמי הנ"ל, שהם רמז על ד' המלכויות שהן ד' הגלויות, וכיאר ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ג אות יא) הטעם שתיקנו לשתות דוקא ד' כוסות יין, ולא תיקנו ד' מיני מאכלים, או באמירת ד' לשונות וכדומה, על פי מה שאמר רבי אלעזר בן עזריה (עירובין סה): "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שהרב בית המקדש ועד עכשיו, שנאמר (ישעיה נא-נא) לכן שמעו נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין". הרי מבואר שישראל בד' הגלויות הן בבחינת שיכור הפטור מן הדין, לכן תיקנו חכמינו ז"ל לשתות דוקא ד' כוסות יין, כדי ללמד בכך זכות על ישראל בכל ד' הגלויות, שאם אינם מקיימים כראוי רצונו של מקום, הרי זה מצד היותם בגלות בבחינת שכורים.

נמצינו למדים מדברי הרמב"ן, כי בליל פסח * כשאנו מרכיבים לספר ביציאת מצרים באותות ובמופתים למעלה מדרך הטבע, ראוי לזכור שתכלית הסיפור היא להאמין גם בעניי הטבע שהם באמת ניסים למעלה מן הטבע, ומזה נשכיל להבין כי כמו שצריך להודות לה' על הגאולה ממצרים באותות ובמופתים למעלה מן הטבע, כן צריך להודות לה' גם על עצם קיום ישראל בגלות שהוא גם כן בדרך נס, כמו ששנינו בגמרא

31

לאור הדברים מתלהב היעב"ץ בשלהבת אש קודש על הפלא הגדול של קיום ישראל בכל הגלויות, בדברים נשגבים שראויים להדהר במוחם ובלבבם של כל אחד מישראל:

"חי נפשי, כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדול אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה הש"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל, וכל מה שארך הגלות יותר, נתאמת הנס יותר, ונדע מעשה תקפו וגבורתו, בשגם כל

הנביאים כבר ראו עומקו, והתאונו והתלוננו על אריכותו הנפלא בטרם היותו, והנה לא נפל מכל דבריהם ארצה".

ובן מצינו במדרש תנחומא (פרשת תולדות אהרן), שכאשר ראה אדריאנוס קיסר רומי כי אחרי מאות שנים של רדיפות נוראות עם ישראל עדיין חי וקיים, לא היה יכול להתאפק מלהביע לפני התנא הקדוש רבי יהושע את גודל התפעלותו: "אדריאנוס אמר לרבי יהושע גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים, אמר לו [רבי יהושע] גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו, הוי (ישעיה נד-י) כל כלי יוצר עליך לא יצלה וגו'".

36 עקבי כנסת

זו היא שעמדה לאבותינו ולנו, "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם", ועל כך מביא רביה "צא ולמד" דבר זה, ממה שביקש לכן הארמי לעקור את הכל והקב"ה הצילנו מידו בזכות ההבטחה.

"והקב"ה מצילנו מידם", שהתכוון ללמדנו בזה כי בכל דור ודור משתמש הקב"ה עם הרשעים לבנות בהם את הקדושה. וזהו שאמר: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו", והפלא הגדול הוא "והקב"ה מצילנו מידם", כלומר, לא רק שהקב"ה מונע מהרשעים שלא לכלותנו, אלא זאת ועוד שהקב"ה מצילנו מידם" דייקא, שהם עצמם מסייעים לבנות את הקדושה.

עוד יש לומר, עפ"י מה דאיתא במדרש
 (ילקוט-שמעוני ח"ג רמז חל"ה) 37
 הונח אמר משל למלך שבעם על בני ולפניו
 אבן גדולה, ונשבע שהוא זורק בו על בני,
 אמר המלך, אם זורקו אני על בני אין לן
 חיים, מה עשה, כתמו ועשאו לזרות
 קטנות, והי' זורק בו אחד אחד, נמצא לא
 הזיק בני ולא בטל את הקדושה שלא להשאיר
 ממנה שריד ופליט.

כי כן גזר הקב"ה בצנית בין הנחמדים כי גר
 יהי' זרעך בצרך לא להם ועבדום וענו
 אותם, אבל למעשה חשב את הקץ וחלק את
 ד' מאות השנים לארבע גלויות נפרדות
 וביניהן ימי השקט וצניטה, למען יוכלו בני
 ישראל לעמוד איתן נגד כל אוטן יסורין
 ועינויים קשים. וזה שאמר בעל ההגדה והיא
 שעמדה לאבותינו ולנו, כלומר מה שחשב
 הקב"ה את הקץ זו עמדה וגרמה להצלחתנו,
 "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו",
 כלומר לא צפעס אחת הציא עלינו הקב"ה
 את הגלות והשטענד בין העמים, מה שהי'
 גורם לכלותינו מן העולם ח"ו, "אלא שבכל
 דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", קייץ
 וחילק הקב"ה את הגלות לדור דור, ובכך
 הוא מזילנו מידם ברוב חסדו עמנו.

על זה ממשיך המגיד בהגדה לומר "צא
 ולמד" ענין נפלא זה, שהקב"ה משתמש
 עם הרשעים עצמם כדי לבנות את הקדושה,
 'מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו,
 שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש
 לעקור את הכל, שנאמר ארמי אובד אבי וירד
 מצרימה'. הרי לנו דברים ברורים על גודל
 כח הטומאה של לבן הארמי, שהתחבר עם
 כל בני חברתו לרדוף אחרי יעקב וכל בני
 ביתו, כדי לבטל את הקדושה שלא להשאיר
 ממנה שריד ופליט.

אלא שכאן מתגלה לנו פלאי ההשגחה
 במלוא הודה והדרה, הקב"ה מסבב
 כל הסיבות בוחר דוקא בלבן הארמי שורש
 הקליפה והרע, שהוא עצמו יבנה את
 הקדושה שהוא כל כך משתדל לבטלה.
 הקב"ה מסבב שהוא עצמו יוליד את רחל
 ואת לאה האמהות הקדושות שעתידות לבנות
 את בית ישראל, אחר כך הכניס הוא עצמו
 לביתו את יעקב אבינו שורש הקדושה, ומסר
 לו את שתי בנותיו רחל ולאה לנשים,
 שיולידו ממנו את י"ב השבטים שהם השורש
 של כלל ישראל, והרי זה בכלל מה שכתוב

ומודיע לו דברים ברורים: "השמר לך פן תדבר
 עם יעקב משוב עד רע". באותו רגע נתגלה
 ללבן הסוד העצום, שבעצם גם הרע הוא
 מכשיר בידי ה' לבנות את הקדושה, וכל מה
 שדימה עד הנה שהוא נלחם עם הקדושה
 לא היה רק דמיון מטופש.

והנה הכאב הכי גדול שיכול להיות לו לאדם
 בעולם, הוא באותו רגע שהוא מגלה
 בסוף ימיו, שכל מה שעמל במשך ימי חייו
 היה לריק ולהבל. לכן כאשר השיג לבן את
 יעקב אמר לו בכאב עצום (שם לא-ב): "ועתה
 הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה
 גנבת את אלהי". כלומר הן אמת שהלוך הלכת
 ממני, כי נכספת לחזור לבית אביך תרתי
 משמע, אביך יצחק למטה ואביך שבשמים
 למעלה לעבוד אותו, הנה את זה אני יכול
 להבין מכיון שאתה מצד הקדושה.

אולם "למה גנבת את אלהי", אותו "אלהים
 אחרים" של טומאה וקליפה שהיה לי,
 כי דמינתי שאני נלחם עם הקדושה שלא
 תתפשט בעולם, ובכך שחדרת למעוני ובנית
 שם את השורש של כלל ישראל על קרבו
 ועל כרעיו, הוכחת לי כי לא רק שאין בכוחי
 להתנגד לקדושה, אלא שאני בעצמי בנית
 את הקדושה בביתי, ובכך "למה גנבת את
 אלהי". ניפצת לרסיסים את אלהי והוכחת
 שהוא הבל הבלים אין בו ממש [ראה לקמן

Wine, the Symbol of Separation

Alternatively, we can explain that when we say *והיא שעמדה*, it is this that has stood, while holding the cup of wine in our hands, we are (actually alluding to the wine we are holding, as if to say that wine is what has stood by our fathers and us, to separate us from the non-Jews.

* Wine is the symbol of distance between the Jewish people and the nations of the world, for we are forbidden to drink wine with them, and the Sages enacted a prohibition against drinking the wine of a non-Jew, since wine brings to closeness, and we are meant to maintain distance and separation from the nations to prevent mingling and ultimately assimilation.

→ Indeed, the entire redemption from Egypt revolved around this idea of separation between the Jews and the Egyptians, as we know that the Jews did not adopt the names, language, or clothing of the Egyptians — and the symbol of that separation is wine.

למען יִשָּׂאנוּ
 חספסופ

ב עם אחד מובדל ומופרש בין
 העמים, שלא להתבולל ולהתערב
 עם אומות העולם - הוא היין והמצה
 (תכלת מדרכי להמהרש"ם ז"ע).

בענין זה האריך הנצי"ב מוולאז'ין
 (בפירושו לשיר השירים במאמר הנקרא בשם
 'שאר ישראל'), דהגורם העיקרי לשנאת
 הגויים לבני ישראל הוא מחמת
 ההתדמות לגויים וחקיויים, יואחך
 שזהו צורת עם ישראל, שיהיה בדד
 בגויים ומובדל מהם, על כן בשעה
 שמבקש לפרוץ הבדד ולהתחקות אל
 פעולתם ולבסוף להסיר צורת
 היהדות, מה הקב"ה עושה באותה

ועל מה קאי תיבת 'והיא' הנה
 בפשטות הכונה הוא על ההבטחה
 שהזכרנו לעיל ברוך שומר הבטחתו
 לישראל, והבטחה זו היא שעמדה
 לאבותינו ולנו. ויש לומר עוד, דהנה
 הא דאסרו חז"ל סתם יינם הוא
 כדאיתא (שבת יו. ב) גזרו על פתן
 ושמנן משום יינן, ועל יינן משום
 בנותיהן, וא"כ נמצא דגזרו חז"ל על
 פתן ויינן משום שלא יבואו לידי
 קירוב הדעת וחתנות, וזהו 'והיא'
 דע"י שמירת תקנה זו של פתן ויינן
 היא שעמדה לאבותינו ולנו להיות
 מובדל ומופרש מהם, ולכן מגביהים
 את כוס היין ומכסים את המצות,
 לומר שכל מה שעמד לנו להשאיר

שעה להעמידו על תכלית צורתו, הנה הוא מעורר שנהא מן העמים בפועל ומרחיקו אותו בעסקיהם ובמושבם עד שבעל כרחך ניכרת צורת ישראל ודבר אלוקינו יקום לעולם, והגורם היחיד להסרת כל סבל וצרה מעם ישראל, ובכלל זה הסבל והצרות כתוצאה משנאת האומות לישראל היא תשובה מעבירות ושמירת הברבליים בין ישראל לעמים.

וכן כתב בבית הלוי (פרשת שמות), דכל מה שישראל ממעטים בהבדלים שנתנה להם התורה הקדושה על ידי קיום התורה והמצוות, הקב"ה מוסיף שנהא בלבם של אומות העולם לפי ערך תכלית המבוקש, כדי שישארו ישראל מובדלים.

זהו שמגביהים את הכוס בעת אמירת והיא שעמדה, שמראים דוהיא - הכוס של יין - שמירת תקנת חז"ל של סתם יינן שלא לבא לידי קירוב אל הגוים היא שעמדה לאבותינו ולנו.

הנה מצילנו כפשוטו הוא לשון הצלה, ועוד יש לפרש ויצלנו הוא מלשון הבדלה והפרשה, כדכתיב יוצל אלקים את מקנה אביכם ויתן לך, (בראשית לא ט), כי כל העושר אשר הציל אלקים מאבינו לנו הוא ולבנינו (שם לא טז), ופרש"י לשון הפרש וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרשו מן הרעה ומן האויב. וכן יש לפרש הכא על פי מה שהבאנו לעיל (פיסקא והיא שעמדה), דע"י תקנת פתן וסתם יינן היא שעמדה לאבותינו ולנו, דהקב"ה מצילנו ומפרישנו מידם שלא להדמות ולהתקרב אל הגוים. [ע"י עוד להלן בפסקא ד"ה וירענ].

והנה כאשר נתבונן נראה דבר נפלא, כי ד' גאולות השנויים באן כולם אירעו בעוד שהיו בני ישראל משועבדים לפרעה במצרים טרם שנגאלו מן הגלות, ויש לנו לצייר הדבר בחוש כי כאשר גור פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו הרי חשבו או עיני ישראל ואמרו נגורנו לכליון ממש, וכאשר פסקה הגזירה היתה בזה הצלה גדולה להם שנגאלו מאפילה לאור גדול, ואף שהדבר נסתבב בדרך סיבות הטבע שאמרו לו אצטגנינו לפרעה שכבר הושלך מושיען במים (ע"י מד"ר שמות א' כ"ד), מ"מ בלי ספק ראו והכירו בזה את גואל ישראל.

וכן כשציוו הרופאים לשחוט שלש מאות ילדים כדי שירחץ פרעה בדמם להתרפאות מצרעתו, היתה זו צרה גדולה ליהודים. ומה גדלה שמחתם בהפסקת גזירה זו כשנתרפא פרעה (או שמת), ואף שגם זה אירע בדרך סיבה ומסובב בכל זאת הרגישו בעצמם כי ראה ה' בעינים וגאלם מצרה וצוקה, אף כי מעצם הגלות עדיין לא יצאו.

וכן קושי השיעבוד וגזירת תכן לא ינתן להם לפי מסורת חכמינו פסקו זמן רב קודם יציאת מצרים, וגם בזאת כולם היו צריכים להודות

ולחכיר איך בהיותם בארץ אויביהם לא מאסם הקב"ה, אלא אירבה פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה, והוא מה שהורנו חז"ל בזה כי כשהגיע קץ הגאולה להוציאם ממצרים האיר ה' עיני ישראל והגדיר להם את הגאולה בארבע לשונות כדי שיכירו ע"ז כי כבר עברו ארבע גאולות אפילו בתוך הסתר הגלות, וכעת היא החשלמה לכל הגאולות הפרטיות - גאולה שלימה, והבן.

ולכן כשתיקנו לנו חז"ל מצוה מדבריי סופרים לשתות לבילי הסדר ארבע כוסות של גאולה, ודאי כיוונו בזה שנתבונן מסיפור יציאת מצרים ונכיר כי גם בתוך חשכת גלותנו המר אפשר להבחין את גואל ישראל הגואלנו מכף כל הערצים ומגזרות רעות מצרות ויסורין, וממנו נלמוד כי הקב"ה רואה בעיניו ורב את ריבנו וכי אין להתייאש בשום מצב כי תמיד השי"ת גואל ישראל.

הרי לנו הערה חדשה כמנהג ארבע כוסות, שענינם שממה שאירע • לאבותינו במצרים נחזק בידיעה כי אף בתוך הגלות הקב"ה גואל ישראל, וש אפשר לנו לראותו אם רק נשים לב לדעת ולהתבונן בזה.

496 להתחזק באמונה בגאולה מהגלות, מתוך הגאולות שאנו רואים בתוך הגלות

אמנם אין סוף הדבר שמאמינים בה' שישמור אותנו בתוך הגלות, ויגאל אותנו מכל צרה שלא תבא, אלא מזה יש להמשיך ולהתחזק

כ. ויש לבאר לפי"ו הא דנהגים להגביה הכוס בשעה שאומרים והיא שעמדה וכו', דאנו דומה לשאר דברים שאומרים על הכוס כגון קידוש וכדומה. וברוך כלל מה שאומרים על הכוס הוא לשבח הדברים הנאמרים עליו, ליתן להם חשיבות, שאומרים אותם על כוס יין. אמנם כאן אף הכוונה שהדברים של 'והיא שעמדה' חשובים יותר משאר ההגדה שראויים לאומרם על הכוס, אלא מגביהים הכוס בשעה זו, משום שהדברים שאומרים עליה מביאים ענין הכוס, דענין ד' כוסות הוא תקנה לזכור הגאולות שהיו לנו בשעת הגלות, כמו שנתבאר לעיל, וזוכרים על ידי זה שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה עושה לנו נסים בתוך הגלות להציל אותנו.

מתנת מאמרו הכנה - 1955 הסדר היים

ד' כוסות - כנגד ד' כוסות של פורענות שתיד הקב"ה להשקות את האומות

יתא בירושלמי (ויש ערבי פסחים) ז"ל, מנין לד' כוסות ר' יוחנן בשם ר' בנאי כנגד ד' גאולות, לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי תכם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגו' והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי ר' רבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את האומות, כי כה אמר ה' אלקי ישראל קח את הכוס יין החימה וגו' כוס ב כבל ביד ה' כי כוס ביד ה' ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח צפות מנת כוסם, עכ"ל. והפני משה שם ביאר דרבנן מוסיפים על ישיה ראשונה, דלא רק שהם נגד גאולת מצרים, אלא הם ג"כ נגד כוסות של פורענות שתיד הקב"ה להשקות את האומות לעתיד לבא.

ויש עוד הנהגה למעשה שעושים לבילי הסדר, שגם כן בניו על דברי בירושלמי הנ"ל, והיא אמירת שפוך חמתך על כוס רביעי, כמו שביאר הר"ן ריש ערבי פסחים (ד"ה מארבעה כוסות של יין) וז"ל, ועוד אמרו (טעם תקנת ד' כוסות) כנגד ארבעה כוסות התרעלה שתיד הקב"ה להשקות את העובדי כוכבים, ונראה שלפיכך נהגו לומר בכוס רביעי קודם ההלל שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך, עכ"ל.

אמנם עצם דברי בירושלמי צריכים ביאור, מה ענין פורענות של האומות לעתיד לבא לבילי הסדר, שתיקנו חז"ל ד' כוסות לרמוז לה.

ויש לבאר על פי מה שנתבאר לעיל במאמר אמונים נוצר ה' שמיציאת מצרים אנו מתחזקים בהאמונה בהגאולה העתידה, שאחר שראינו כבר שקיים הקב"ה הבטחתו לגאול אותנו ממצרים, כן אנו מובטחים שקיים דברו ויגאלנו שנית מגלותנו, ובה הדבר מוכן כמין חומר, דה"ד כוסות של פורענות שתיד הקב"ה להשקות האומות בשעת הגאולה העתידה, מקושרים עם הד' כוסות של חירות של גאולת מצרים, דמד' כוסות של חירות על גאולת מצרים אנו מתחזקים בהאמונה על הגאולה העתידה ובה' כוסות של פורענות שתיד הקב"ה להשקות האומות, ואנו מאמינים דכמו שידוע לנו שהקב"ה קיים הבטחתו וגאל אותנו ממצרים כמו כן יקיים הבטחתו ויביא הפורענות על האומות, ויוציאנו מגלות זו.

ד' כוסות - כנגד ד' גאולות שהיו בזמן הגלות

הנה שגור בפי כל דארבע כוסות של ליל הסדר נתקנו כנגד ד' לשונות של גאולה, שאמר הקב"ה למשה בפרשת וארא - והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, ואף שלשון זה נמצא בדברי הראשונים והמפרשים, כאשר נעין בהמקורות (ירושלמי ויש פוק ערבי פסחים, ומדוש רבה וארא ו', ז"ל) נראה שאמרו חז"ל כנגד ד' גאולות ולא כנגד ד' לשונות של גאולה. ולקחתי, כנגד ארבע גזירות שגזר עליהם פרעה, וכנגדן תקנו ארבע כוסות לבילי פסח לקיים מה שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, עכ"ל המדרש.

הרי שמרמזים כאן על ארבע גאולות שהיו לישראל מארבע גזירות שגזר עליהם פרעה. וע"י במתנות כהונה בשם המדרשים שה' גזירות היו (עבודת פרח ב) השלכת זכרים ליאור ג) שחיתת הילדים לחוץ פרעה בדמם (ד) תכן לא ינתן להם. ע"ש. 663